

גאנדי ח'י וקיים

מלון שרתון בקאהיר, הייתי מלא יין מצרי אדום, למטה שיחקו האורות הצהובים במימי הנלוס, החלטתי להוסיף לשיר בית גוסף, על שועלי-שימשון שהגיעו לבסוף אל היאור, בדרכי שלום. התחלתי לחבר את השורה הראשונה, כאשר הופיעה נגואה פואד האלהית על הבימה, בריקוד מירחי אירוטי, והסיתה את דעתי, הרגע חלף. למרבה המזל כתבתי רק שירים מעטים בחיי. מכולם אני אוהב את השיר שכתבתי ארבעה ימים אחרי שועלי שימשון, במצב-רוח שונה לגמרי. קראתי לו "מיכתב אחי רון", הוא מתחיל במילים:

כבר השחר עולה חברה עוד מעט וירעם התוחח, לא נותר לי זמן רב עוד לרשום לך מילים עלי פתח, כבר בוקע האור, ועימו מתקרב האורח, זה דייר לארצו שקבע מישכנו במישלט — המוות.

נערה גילתה לי פעם שהתאהבה בי כשקראה שיר זה, מבלי שהכירה אותי. היא היתה אחר-כך לאשתי. כדי שלא יחדשו בי שהייתי בימים ההם אדם צמאי, דם, הגה שיר אחר שכתבתי או והמוכח את ההיפך: הוא שכב לו בצד הדרך, עת הדרתי בגיפ אבי קרב, הוא שכב עירי וכלי נוע, המוות סגר את עיניו.

הלחם לצדי או מנגד? את זאת לא אדע לעולם. כה דומים בני-אדם אחר-מוות, ואחד הוא ציבעו של הדם.

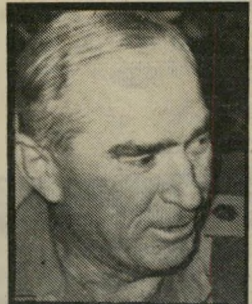
אך ידעתי — היתה לו אמה, גם ידעתי — היה לו אב, אישם יושבים ומכבים הם את הבן שיצא ולא שב.

האם — בנך יגע ונח לו, בין פרחי השדה הוא נרדם, ואני אז לבנך שם הצדעתי כי היה היה — אדם.

אני יודע שזהו קיטש גמור, שום מלחין (חוץ מעקיבא גוף, אם תסלחו לי) לא התפתה מעולם להחין אותו, אך מה אני יכול לעשות? אני דווקא אוהב אותו.

מעשה בקצין דפוק

יש לי סנטימנט מיוחד לחמשי. העולם הזה טיפה את הצורה האמנותית הזאת. הוא נטל את ה"לימריק" האנגלי והפך אותו לנכס-צאן-ברזל של השפה העברית, שני לתנ"ך. אף את המילה עצמה — "חמשי" — המצאנו. אני זוכר היטב את המעמד. חיפשנו תרגום עברי למור שג "לימריק" (שמו של מחוז באירלנד, שעל שמו נקרא סוג זה של שירה, משום-מה). גילגלנו את המילים, חמש שורות ו"שיר", עד שאחד מאיתנו — גדמה לי שהיה זה שלום כהן — העלה את הרעיון הגורא: חמשי. לכן, כאשר פירסם רפאל איתן את יצירתו האחרונה, הרגשתי כמו אב שפגעו בכנור-חיבובי. הרי זה נורא! הוא הופיע בוועדה של הכנסת וטען שהוא עומד לקרוא "חמשי" שחיבר לכבוד יוסי שריד. הגנה היצירה, לפי גירסת הטלוויזיה הישראלית:

לית: מי שהגיע למרחויו, תוך כדי טיפוס במעלה הזנב, על עצמו אל-נא יחוס מטה שיעלה בנחיריו, לעיתים אף יכטה עליו זנב. מהראש ועד כף רגל, נער בכיתה א' יכול למינות את מיספר השורות. הוא יגיע לשש. אבל הרי חמשי נקרא חמשי מפני שיש לו חמש שורות! ולא סתם חמש שורות, אלא שורות בעלות מישקל קבוע מאוד, כשהשורה הראשונה מתחרזת עם השניה והחמישית. ואילו השורה השלישית עם הרביעית, למשל, חמשי בעל מיבנה קלאסי: היה היה איש, חזקוק, שהקדיש את חייו לבקבוק, כאשר חזקוק הבקבוק תרואק והאיש לא רואק אלא גוק. הכותרת היא, כמובן, "דייטי", או בלאטינית צרופה, "דליריום טרמנט".

מי שרצה להתרחק מן הקו הקלאסי ולהתקרב לגושא עצמו, יכול להעדיף את החמשי הבא:

מעשה בקצין, די דפוק, שאהב לדבר בשפת-שוק, יום אחד התבלבל, בראי הסתכל וצעק באימה: "הנה גוק!"

אשה מסוג שונה לגמרי היא זדנה טומין, שגם היא היתה אורחת הירוקים. היא באה מלונדון, שם היא מסיקה עתה סרט תיעודי על מתנגדי המישטר במולדתה, צ'כוסלובקיה. אני מקווה לראותה, באחד הימים, בטלוויזיה הישראלית.

זדנה היא אשה רצינית מאוד. במשך יומיים לא ראיתה צוחקת.

כסופרת וכמחזאית, הצטרפה זדנה לחוג 77, קבוצה של אינטלקטואלים צ'כוסלובקיים ידועים-שם שתבעו רפורם מהמישטר בארצם, כדי להעניק לו מידה של אנושיות וליברליות. הם לא ביקשו להפיל את המישטר ה"סוציאליסטי", אלא לשנותו מבפנים. אולם יד המישטר ירדה על הקבוצה. בזה אחר זה

אורי אבנרי

יונה אישי

נאסרו חבריה או גורשו. שניים משלושת דובריה הרישמיים נעלמו. וכך מצאה זדנה את עצמה, לפתע, כדוברת יחידה. ידידה הפצירו בה להפסיק, מה את יכולה לעשות לבדך נגד כולם? אמרו, "ירמסו אותך!" אבל זדנה היא עקשנית, עקשנית מסוגם של אנשים היודעים שהם צודקים.

הטלפון שלה נותק. זוכית שלה הושם תחת שמירה. בצאתה מן הבית, נלוו אליה שניים-שלושה גברתנים, ואדם נוסף נהג במכונית שחורה שהודחלה אחריה. הליוי לא היה סמוי או מוצנע. הגברים נדחפו אליה גופנית, משני הצדדים, לא פעם נגעו בגופה בגסות. מי שאמר לה שלום ברחוב נעצר, תעודותיו נבדקו וזהותו נשמרה.

"הגעתי למצב שכאשר הייתי רואה מרחוק מכרה, שהיתה איתי בבית-הספר, הייתי מפנה את עיני הצידה ומשתדלת שלא לראותה, כדי שלא תגיד לי חלילה שלום בתמימות. לא רציתי להרוס בני-אדם!" עדיין לא הרפתה. באחד הימים, כשחזרה הביתה, ארב לה בחדר-המדרגות גבר שפניו היו מוסתרות בגרב. הוא היכה אותה עד כדי עילפון, ונעלם במכונית שהמתינה לו. היא אושפזה, ונקצא שלקתה בוועד-עומת. עד היום היא סובלת מדי פעם מן התוצאות.

גם או לא הרפתה, אך כאשר החלו מתעללים בילדיה, לגרש אותם מבית-הספר ולהתנפל עליהם ברחוב, החליטה שאינה יכולה להמשיך. השילטונות שמחו לתת לה ללכת, והיא חיה עכשיו באנגליה.

"נשארתי סוציאליסטית, למרות שחייתי במישטר סוציאליסטי", אמרה לנו, בצל-צילו של חיוך.

שיר צמאדם

ערב יום-העצמאות חילק ידיעות אחרונות, כשי לקוראיו, חוברת של "שירים בעקבות לחומים", עילעלתי בו ונזכר חתי לדעת שזכיתי בכבוד גדול. מצאתי את עצמי לא רק בחברת נעמי שמר, חיים חפר ומשה וילנסקי, אלא גם בחברת זאב ז'בוטינסקי (חני דן עד באר-שבע, שיר בינת), אברהם ("יאיר"), שטרן (חיילים ארמונים), נתן אלתרמן ואברהם שולנסקי. מי פילל ומי מילל!

כל זה ובלות השיר שועלי שימשון, שכתבתי במשך כמה דקות בחצר של בית בכפר ערבי שאינו קיים עוד, לאור הפנס של גיפ.

האמת היא שיש לי יחס דו-ערכי לשיר זה. הוא מסמל תקופה בחיי, וקשורים בו זיכרונות רבים. אני מאוהב במנגינתו של מרדכי זעירא (למרות שכתבתי את המילים, באותו לילה, לפי המנגינה של שיר החבלנים של חסר/וילנסקי, באורח פלא מופיע שיר זה גם בשירון בדיק לפני שירי).

אך המילים הן צמאות מדי לדם. זה היה טיבעי בימים ההם, מייד אחרי הקרבות הנוראים של נגבה ועיבדים, ולפני הקרבות הקשים של הצומת וחולייקאת. אך לא קל לי להשלים עימן כעת. באחד הימים ישבתי במודעון-הלילה בקומה ה-23 של

סרט גדול, סרט מרשים. לא סרט החודר פעמים רבות אל תוככי ליבו של הצופה, אך סרט הפונה אל מוחו והמעורר אותו למחשבה.

מחבר הסרט צדק מאוד בכך שלא תיאר את מהאנדאס גאנדי רק כקדוש-מעונה, כאיש-מוסר גדול ממיליארד, אלא גם כמנהיג חכם וכמדינאי ממוחה.

חסידיו של גאנדי פוסחים לרוב על צד זה של אישיותו. גאנדי לא היה רק נביא, במובן התנ"כי, אלא גם מנהיג מפוכח מאוד של מלחמת-שיחרור.

המצאוות שעמדה לפניו במולדתו היתה מיוחדת-במינה: 100 אלף בריטים שלטו ב-350 מיליון הודים. (זה היה אז, כיום מתקרבים שובי הודו, פאקיסטאן וبنגלה-דש למי-ליארד, ובזמן שובי כתיבת שורות אלה ועד לקריאתן בוודאי יתוסף איזה מיליון.

גאנדי

גאנדי הבין שהשאלה ה"עיקרית אינה איך לפרוק את עול הבריטים, אלא איך להביא לכך שכל מאות ה"מיליונים האלה ירצו בחרות, שהרי שום כוח בר עולם אינו יכול לשלוט ל"אורך ימים בעם התובע את חרותו, ולא כל שכן כאשר יחסי-הכוחות הם 1:3500.

לכן המציא אסטרטגיה של מלחמת-שיחרור, ש"מ" טרחה העיקרית לא היתה כלל לפגוע בשלטון ה"רי" כו"י, אלא לרומם את רוחם של המדוכאים, כדי שית" עוררו, יימלא גאוה אנו" המרי

האזרחי, דרך אי-הציות הבלתי-אלים, היתה דרך אידי-אלית לכך. כאשר כל הודי עני ומרוד בכפר נידח הפר את החוק עליידי ייצור גגיר של מלח, הוא הפך אדון במור לדהו. מאותו גירוש הבריטים היה לבעיה טכנית. אני מאמין ששיטה זו טובה כמעט לכל מלחמת-שיח" רור — לאומית, עדתית, מינית, חברתית או דתית.

אני אומר "כמעט" כי איני בטוח ששיטה כזאת יכולה להצליח כאשר האוייב הוא בלתי-אנושי מעיקרו, כמו הנאצים של אדולף היטלר, לכן לא דגלתי מעולם באי-אלימות מוחלטת, ולא הייתי לפאציפיסט קלאסי. אך גם איני מקבל את הגישה האומרת ש"שיטה כזאת היתה יכולה להצליח רק נגד הבריטים, שהיו למרות הכל שלי-טים הומאניים, אך לא נגד רוסים, אמריקאים וישראלים.

אני בטוח שאילו נטשו הפלסטינים את דרך האלימות, ועברו לדרך המרי האזרחי, היה השילטון הישראלי עומד מולם חסרי-אונים. מה היינו עושים אילו קמו מחר מאות אלפי פליטים בלבנון, בסוריה ובירדן, והיו צועדים במי-צעד אדיר אל הגבול הישראלי, לעיני העולם כולו? מה היינו עושים אילו ישבו יוסי-ים, במשך שבועות וחודשים, על הגבול, גברים, נשים וילדים, וכל מירקע-טלוויזיה בי עולם היה מראה אותם ערבי-ערב?

מה היינו עושים אילו הכריזו הערבים בישראל ובש" טחים הכבושים על שביחה כללית? או אילו היו מחר חצי מיליון איש ואשה בשטחים הכבושים יוצאים לרחוב, כשדגל פלסטיני קטן בידי כל אחד מהם?

בשעה שצפיתי בסרט ניגש אלי כתב צעיר ושאל אותי אם לא סתרה מלחמת-השיחרור שלנו את תורת גאנדי. הרי אנחנו גירשנו את הבריטים בדם ואש.

האומנם? אפשר כיום לשכתב את ההיסטוריה כראות עיני השליטים. אך הנשק החזק ביותר שבידי היישוב העברי נגד הבריטים לא היה הטרור, אלא תנועת-ההעפ" לה, היא תאמה בדיק את תורת גאנדי, אף שאיש לא חשב על כך אז. היא היתה פעילה, מוסרית ובלתי-אלימה. היא שיתקה את האוייב, מפני שהיא פנתה אל המצפון שלו ושל העולם כולו.

אנייה אחת כמו אסטודוס, שהגיעה לחופי-הארץ, ושהי פליטים שעל סיפונה התחזרו תחילה לחוף צרפת, והורדו לבסוף בהאמבורג, עשתה יותר מאה פצצות במלון המלך דויד, היא חישלה אותנו בארץ, היא יעוררה את יהודי העולם, היא שיתקה את כוח-ההתנגדות של הבריטים, היא יצרה בעולם כולו גל של אהדה אנושית למאבקנו, ששוב לא ניתן היה לעצרו עד שקמה מדינת-ישראל.

כיום המצב הפוך. האם הפך גאנדי חלתי-העבר? קריזו היסטורי?

כאשר ישבתי בחדש שעבר בחברת "הירוקים" בגרמ-ניה, ריחפה עלינו רוחו של גאנדי. הירוקים הפכו את אי-האלימות (או, כלשונם, "החופש מאלימות") לעיקרון-יסוד. מל פני ההשמדה הגרעינית המאיימת על ארצם, על ארצנו, ועל העולם כולו, נראית עתה תורתו של גאנדי כתורת-חיים אקטואלית מאין כמותה. כל תנועת-ההתנג-דות האירופית והאמריקאית כועלת על פי שיטת גאנדי, שיטת ההתנגדות האקטיבית הבלתי-אלימה. גאנדי חי וגר בכל מקום!

חורף בפראג

לפני שבועיים סיפרתי על ברברה ריינג, שהיתה, כמוני, אורחת של "הירוקים" הגרמניים ביום הגם.